

Izvještaj o organskoj poljoprivredi — 2022

BOSNA I HERCEGOVINA

Izvještaj o statusu organske poljoprivrede i industrije u Bosni i Hercegovini

Gefördert durch

aufgrund eines Beschlusses
des Deutschen Bundestages

Impresum

Urednik

Joachim Lenz,
Claudia Neumann

EkoConnect e.V.
Schützengasse 16
01067 Dresden
www.ekoconnect.org

Autor

Miodrag Matavulj

Lektorisanje

EkoConnect e.V.

Dizajn & slog

www.whateverworks.biz

Gefördert durch

Bundesministerium
für Ernährung
und Landwirtschaft

aufgrund eines Beschlusses
des Deutschen Bundestages

Odricanje od odgovornosti

Ovaj izvještaj je finansiralo njemačko Ministarstvo za hranu i poljoprivredu
u okviru projekta **28210E001**.

Ovaj izvještaj je pripremljen prema našem najboljem saznanju i uvjerenju.
Međutim, ne možemo prihvatiti nikakvu garanciju za tačnost ili potpunost datih
informacija i podataka.

Sadržaj

A Činjenice i brojke	3
Geografski položaj i osnovne informacije	
Klima i zemljište	
Poljoprivreda	
Izvoz i uvoz – Spoljna trgovina sa EU	
<hr/>	
B Sektor organske proizvodnje	7
Istorijski pregled razvoja organske poljoprivrede u Bosni i Hercegovini	
Pravni okvir	
Mjere podrške	
Ključne organizacije/institucije organskog sektora	
Kontrolna tijela	
Istraživanja, razvoj, edukacija i donatorska podrška	
<hr/>	
C Trenutni status i razvojni pravci organske proizvodnje	18
Organska proizvodnja	
Organska prerada	
<hr/>	
D Tržište organskih proizvoda	23
Tržišni kanali	
Promocija organske proizvodnje – pozitivni primjeri	
<hr/>	
E Zaključna razmatranja	27
SWOT analiza	
Preporuke	
Umjesto zaključka	
<hr/>	
F Numeracija i reference	31

Činjenice i brojke

Mapa

Slika 1: Mapa Bosne i Hercegovine sa entitetima i distriktom

Informacije o državi

51.209,2 km²

Površina

1,163 miliona¹

Broj zaposlenih (2022)

5.724 EUR

BDP po glavi stanovnika

bosanski, srpski i hrvatski

Službeni jezici

Kovertibilna marka BAM

Zvanična valuta

3.53 miliona

Stanovništvo u BiH (2013)

14,8 %²

Stopa nezaposlenosti (2021)

7,05 %

Procentualno učešće poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u BDV (2020)

latinica i ćirilica

Službena pisma

Sarajevo

Glavni grad

Geografski položaj i osnovne informacije

Bosna i Hercegovina je država Jugoistočne Evrope, smještena u zapadnom dijelu Balkanskog poluostrva. Okružuju je tri susjedne države – Republika Hrvatska na sjeveru, zapadu i jugu, Republika Srbija na istoku i Republika Crna Gora na jugoistoku. Granice Bosne i Hercegovine uglavnom su prirodnog porijekla i većinom ih čine rijeke Drina, Sava i Una, te planine, kao Dinara na jugozapadu. Bosna i Hercegovina ima i jednu od najkraćih morskih obala na svijetu. Naime, na krajnjem jugu izlazi na Jadransko more, u dužini od 21 km. Karakterističan oblik državnog teritorija na geografskoj karti se najčešće poistovjećuje sa pravouglim trouglom jednakih kateta, čija hipotenuza ima pravac sjeverozapad-jugoistok. Ovaj motiv je prenesen i na državnu zastavu.

Administrativna i politička konstitucija Bosne i Hercegovine (BiH) veoma je kompleksna i ona uključuje podjelu Bosne i Hercegovine na dva entiteta (od kojih se jedan dalje dijeli na kantone): Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republika Srpska (RS) i na jedan distrikt: Brčko distrikt BiH (BD BiH). Federacija Bosne i Hercegovine se sastoji od 10 kantona, a kantoni od opština i gradova. Republika Srpska je administrativno podijeljena na opštine i gradove. Brčko Distrikt je posebna administrativna jedinica.

1 https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/LAB_00_2022_Q3_1_BS.pdf (20.12.2022)

2 Ibid.

Slika 2: Administrativna struktura BiH

Klima i zemljište

Geografska širina (42° do 46° s. g. š.) je Bosnu i Hercegovinu pozicionirala između sjevernog subtropskog i sjevernog umjerenog klimatskog pojasa, na način da prvom pripada približno trećina, a drugom dvije trećine prostora države. Kao najvažniji modifikator klimatskih prilika se pokazao reljef koji najviše doprinosi diverzifikaciji klime na ovom prostoru. Tako sa na prostoru Bosne i Hercegovine mogu izdvojiti tri osnovna klimatska tipa. Najrasprostranjeniji je umjerenom topli i vlažni klimati, koji obuhvata sjeverni dio države, prodirući riječnim dolinama dublje u unutrašnjost. Na ovom prostoru se često klima naziva još i umjerenokontinentalnom. U niskom dijelu Hercegovine dominira sredozemni klimati, koji se odlikuje

sušnim ljetima, te kišnim i blagim zimama. Na višim nadmorskim visinama (cca iznad 900 metara) dominira borealni ili planinski tip klime, karakterističan po vrlo hladnim zimama i najčešće svježim ljetima.

Među značajnim uzrocima nedovoljne proizvodnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda u BiH je nedovoljno i neadekvatno korištenje poljoprivrednog zemljišta. Prema statističkim izvorima, u BiH ima 2,2 miliona ha poljoprivrednog zemljišta, od čega je 1,6 miliona ha obradivo zemljište, a 600 hiljada ha su pašnjaci. Prema podacima BiH MAC³ za 2020. godinu, u BiH ukupna minska sumnjiva površina obuhvata 956,36 km² (1,96 % u odnosu na ukupnu površinu u BiH).

Poljoprivreda

Poljoprivreda i prehrambena industrija su važne privredne grane ekonomije BiH, njenih entiteta i Brčko Distrikta BiH, sa stanovišta doprinosa ekonomiji, ukupnoj zaposlenosti i društveno-ekonomskom razvoju.

Dugoročni trendovi ukazuju na smanjenje broja stanovnika koje se bavi poljoprivredom u BiH. Zaposlenost u sektoru poljoprivrede prema anketama o radnoj snazi je na kraju 2022. godine bila 7,5 %. U BiH se poljoprivrednom proizvodnjom, puno ili skraćeno radno vrijeme, bavi 87 hiljada stanovnika.

Domaći sektori sa najboljim dostupnim i produktivnim prirodnim resursima su voće i povrće, stočarstvo i peradarstvo. Najveći usjev je kukuruz, zatim pšenica i krompir. Farme su uglavnom male i neefikasne, a zemlja ostaje neto uvoznik hrane. Primarni uvozni prehrambeni proizvodi su žitarice i proizvodi od žitarica, pića (alkoholna i bezalkoholna), te proizvodi od mesa i mlijeka.

3 Centar za uklanjanje mina u Bosni i Hercegovini (↪)

Struktura obradivih površina u BiH, entitetima, BD⁴ (ha)

Administrativna jedinica	Poljoprivredna površina	Obradive površine (ha)					Pašnjaci	Bare, trstici i ribnjaci
		Ukupno	Oranice i bašte	Voćnjaci	Vinogradi	Livade		
BiH	2.200	1.598	1.035	101	5	457	599	3
Federacija BiH	1.181	747	428	45	5	269	432	2
Republika Srpska	983	816	577	52	0	187	166	1
Brčko District	36	35	30	4	0	1	1	0

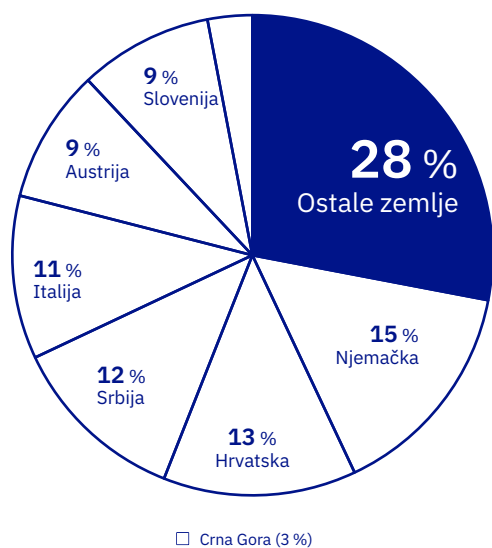
Slika 3

Izvoz i uvoz – Spoljna trgovina sa EU (2021. godina | u hiljadama EUR)

	Izvoz	Uvoz
Ukupan izvoz i uvoz	7.297.939	11.042.320
Izvoz i uvoz u grani poljoprivrede, šumarstva i ribarstva	132.510	426.120
Izvoz i uvoz BiH u / iz zemlje EU	5.314.685	6.509.207
Izvoz i uvoz BiH u / iz Njemačku(e)	1.092.925	1.312.304

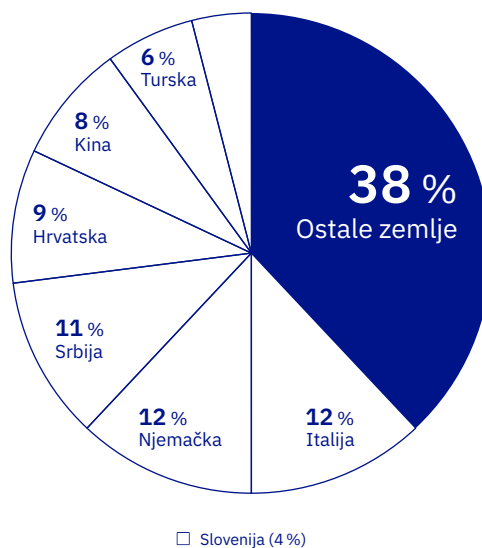
Slika 4: Obim izvoza i uvoza⁵

Izvoz BiH po glavnim trgovinskim partnerima⁵ (2021 | %)

Slika 5

Uvoz BiH po glavnim trgovinskim partnerima⁵ (2021 | %)

Slika 6

4 FBiH: Federalni zavod za statistiku, RS: Statistički godišnjak RS, BD: Agencija za statistiku BiH

5 See (↪)

Sektor organske proizvodnje

Bosna i Hercegovina sa raspoloživim površinama obradivog zemljišta može postati značajan proizvođač i izvoznik organske hrane. Neobrađene površine i nezagađena prostranstva prirodnih pašnjaka i šuma u BiH stvaraju odlične preduslove za razvoj ove vrste poljoprivredne proizvodnje.

Organska poljoprivreda je takav proizvodni sistem koji održava zdravlje zemljišta, ekosistema i ljudi. On se pre zasniva na ekološkim procesima, biodiverzitetu i proizvodnim ciklusima koji su prilagođeni lokalnim uslovima, nego na upotrebi inputa sa neželjenim efektima. Organska poljoprivreda kombinuje tradiciju, inovacije i nauku u korist zajedničke životne sredine i promovise fer odnose i dobar kvalitet života svih onih koji su uključeni u nju (IFOAM).

U skladu sa pozitivnim zakonskim normama u Bosni i Hercegovini, organska proizvodnja je definisana kao proizvodnja poljoprivrednih i drugih proizvoda primjenom metoda (proizvodnih pravila) organske proizvodnje u svim njenim fazama koje uključuju primarnu proizvodnju, preradu, skladištenje, prevoz i promet (uključujući i spoljnotrgovinski promet), distribuciju organskih proizvoda, reklamiranje, kao i označavanje ili deklarisanje. U sistemu organske proizvodnje poljoprivredni proizvođači moraju primjenjivati relevantne propise, a njihov krajnji proizvod mora biti certificiran, tj. dobiti potvrdu da je proizveden uz poštovanje tih propisa.

U Bosni i Hercegovini organska poljoprivredna proizvodnja, uglavnom, se razvija u biljnom sektoru, sakupljanju ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva, proizvodnji meda, te destilaciji eteričnih ulja. U posljednje vrijeme u manjoj mjeri javlja se organska animalna proizvodnja i prerada organskih proizvoda.

Istorijski pregled razvoja organske poljoprivrede u Bosni i Hercegovini

Priča o organskoj poljoprivredi u Bosni i Hercegovini počinje polovinom '90-ih godina prošlog vijeka, povezivanjem strukovnih udruženja iz različitih područja, institucija i nevladinih organizacija s namjerom da se udruže znanje i htijenje za razvoj organske poljoprivrede. Već na prvoj donatorskoj konferenciji o Bosni i Hercegovini, nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, koja je održana u Briselu 1995. godine, organska poljoprivreda je prepoznata kao razvojna prilika za BiH. U tom početnom periodu razvoja organske proizvodnje, lokalni nevladin sektor, uz podršku međunarodnih projekata, je uložio mnogo napora da razvije organski sektor od nule (Nikolić 2006.).

Početni koraci u stvaranju organskog pokreta, ostvaruju se osnivanjem udruženja BETA (Bosnian Environmental Technologies Association) od strane tima istraživača sa Agronomskog fakulteta u Sarajevu, koje se uključuje u niz aktivnosti u cilju promovisanja principa i vrijednosti organske poljoprivrede. BETA se 2000. godine pridružuje regionalnom projektu promocije organske proizvodnje u zemljama Balkana (Introduction and development of organic agriculture in SEE countries), koji je pokrenut od strane holandske fondacije Avalon u toku 1999. godine.

U periodu između 2001. i 2005. godine, uz podršku Švedske agencije za razvojnu saradnju (SIDA - Swedish International Development Cooperation Agency), organizacija Grolink iz Švedske provodi projekat razvoja organske poljoprivrede u Bosni i Hercegovini (Development of Organic Agriculture in Bosnia Herzegovina - BiHOP), koji omogućava dalji napredak u širenju prakse među proizvođačima, razvoj sertifikacionog tijela i regulatornog okvira, marketinšku pomoć i razvijanje javne svijesti o organskoj poljoprivredi. Kroz ovaj projekat i zahvaljujući aktivnostima udruženja BETA i organizacije ECON, 2002. godine, osniva se prvo udruženje organskih poljoprivrednika koje kasnije, 2009. godine prerasta u Savez udruženja organskih proizvođača Federacije Bosne i Hercegovine. Interes za organsku proizvodnju posebno je iskazan na lokalnom nivou, jer su poljoprivrednici prepoznali mogućnost za razvoj novih i konkurentnijih proizvoda. Zajedno sa razvojem organske proizvodnje, rasla je i svjesnost o njenom značaju. Značajan događaj za organski sektor u Bosni i Hercegovini i njegovu međunarodnu prepoznatljivost je i održavanje Prve IFOAM konferencije o sakupljanju i proizvodnji organskih samoniklih i divljih plodova (First IFOAM Conference on Organic Wild Production) koja se održala 2006. godine u Tesliću. Ova konferencija koja je okupila 160 eksperata iz 37 zemalja doprinjela je podizanju svijesti i boljem razumjevanju sakupljanja i proizvodnje organskih samoniklih i divljih biljaka i plodova.

Ove 2022. godine, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske uspostavilo je Odjeljenje za organsku proizvodnju, a za rukovodioca ovog Odjeljenja je imenovana **Dragana Zec**.

Kada je u pitanju zakonsko uređenje ove oblasti, važeći Zakon o organskoj proizvodnji u Republici Srpskoj donesen je 2013. godine, a u FBiH 2016. godine.

Pravni okvir

Bosna i Hercegovina na državnom nivou nema zakonsku regulativu o organskoj proizvodnji. Nadležnosti u sektoru poljoprivrede pripadaju entitetima i Brčko Distriktu pa je stoga pravno regulisanje ove oblasti izvršeno na nivou entiteta. U ranijem periodu, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (MVTEO) pokretalo je inicijativu o kreiranju zakona o organskoj proizvodnji na nivou BiH, ali zbog ove nadležnosti koja pripada entitetima ova inicijativa nije nikada realizovana. Imajući u vidu da je Bosna i Hercegovina preuzela obavezu usklađivanja svoga zakonodavstva sa EU legislativom na

Istorijski pregled razvoja organskog sektora u Bosni i Hercegovini

Slika 7

Info

Dragana Zec

— Contact: d.zec@mps.vladars.net

osnovu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) kao i donošenjem Akcionog plana za realizaciju prioriteta iz Evropskog partnerstva, ova obaveza se trenutno ispunjava kroz usaglašavanje entitetske legislative sa relevantnim uredbama EU. U nastavku teksta ćemo se osvrnuti na pregled i status organske regulative na nivou entiteta Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine dok Brčko Distrikt nema izrađenu i usvojenu regulativu kada je u pitanju organska proizvodnja.

Prvo pravno regulisanje organske poljoprivrede u Bosni i Hercegovini se ostvarilo 2004. godine donošenjem Zakona o organskoj proizvodnji hrane u **Republici Srpskoj** (Sl. Glasnik RS broj: 75 / 04). Osnova za donošenje ovog zakona je bila EU regulativa broj 2092 / 91. Manje izmjene i dopune ovog zakona su donesene u 2009. godini i objavljene su u Službenom glasniku Republike Srpske broj 71 / 09. Podzakonski akti koji su doneseni na osnovu ovog zakona su bili nedovoljni i u praksi njihova implementacija je dala vrlo skromne rezultate za razvoj organskog sektora u Republici Srpskoj.

Nakon stavljanja van snage Uredbe broj 2092 / 91 i donošenja nove Uredbe Vijeća EU br. 834 / 2007 o organskoj proizvodnji i označavanju organskih proizvoda bilo je potrebno, u cilju daljeg usklađivanja sistema organske proizvodnje u Republici Srpskoj, donijeti novi Zakon o organskoj proizvodnji koji je i donesen 2013. godine (Sl. Glasnik RS br. 12 / 13). Ovaj Zakon kao i podzakonski akti su usklađeni sa relevantnim direktivama EU 834 / 2007, 178 / 2002, 882 / 2004, 889 / 2008, 1235 / 2008, 1169 / 2011 i 848 / 2020.

Ovim zakonom koji je i danas na snazi, jasnije su definisani ciljevi, načela i pravila proizvodnje u uzgoju biljaka, životinja, akvakulturi te morskih algi, te pravila sakupljanja samoniklih biljaka, gljiva, kao i pravila za proizvodnju prerađene hrane, uključujući vino i hranu za životinje. Zakonom je definisana kontrola i certifikacija u organskoj proizvodnji, uključujući procedure izdavanja ovlaštenja kontrolnim organizacijama koje vrše poslove kontrole i certifikacije u organskoj proizvodnji te vođenje evidencije o ovim organizacijama kao i uslovi za lica koja vrše kontrole i način izdavanja certifikata i vođenje evidencije koje su obavezne da vode kontrolna tijela. Ovim zakonom uređena je takođe i prerada, obilježavanje, skladištenja, prevoz, promet, uvoz i izvoz organskih proizvoda kao i obaveze proizvođača u organskoj proizvodnji i njihovo uključivanje u organsku proizvodnju. Zakonom je omogućena određena fleksibilnost u smislu promjene proizvodnih pravila, radi prilagođavanja organskih standarda lokalnim klimatskim i geografskim uslovima. Donošenjem ovog Zakona 2013. godine stvorili su se pravni uslovi za održivi razvoj

organske proizvodnje, uz osiguranje efikasnog funkcionisanja tržišta, zaštite konkurentnosti na tržištu, osiguravanje povjerenja potrošača i zaštite njihovih interesa.

Ovaj Zakon je poslužio kao osnova za donošenje većeg proja podzakonskih akata koji su doneseni u formi pravilnika, a kako bi se dale smjernice za njegovo provođenje i kako bi se pravno regulisale sljedeće oblasti: metode organske biljne i stočarske proizvodnje i period konverzije (2015.); tehnološki postupci prerade u organskoj proizvodnji (2016.); uslovi za rad kontrolnih organizacija i način vršenja kontrole u postupku organske proizvodnje (2016.); sadržina, obrasci i način vođenja evidencije u organskoj proizvodnji (2016.); uslovi i način skladištenja, prevoz i stavljanje u promet organskih proizvoda (2018.); postupak izdavanja potvrde za organske proizvode iz uvoza (2020.) i obilježavanje organskih proizvoda (2020.).

Česta je pojava da se na tržištu pojavljuju proizvodi koji se prezentuju kao organski, a koji nemaju sertifikat, stoga usvajanje znaka za organske proizvode Republike Srpske omogućava da se otklone ove nedoumice i da se organski proizvodi jasno prepoznaju na tržištu. Domaći sertifikovani organski proizvod obilježava se **entitetskim znakom Republike Srpske** i kodom ovlašćene kontrolne organizacije koja je izvršila kontrolu i sertifikaciju organske proizvodnje.

Što se tiče obilježavanja organskih proizvoda na prodajnim mjestima, trgovinske radnje, bilo da je riječ o veleprodajnim ili maloprodajnim objektima, u kojima se prodaju organski proizvodi moraju imati jasno obilježena mjesta odvojena od drugih proizvoda. Isto se odnosi i na pijace na kojima ne smije biti miješanja organskih proizvoda sa drugim, odnosno konvencionalnim proizvodima. U maloprodajnim objektima potrebno je na vidnom mjestu istaknuti tablu, plakat, odnosno naljepnicu sa oznakom kojom se obilježava organski proizvod.

Slika 8: Znak za organske proizvode Republike Srpske

Republika Srpska i Republika Srbija su dogovorili obostrano priznavanje oznaka za organske proizvode kao punovažne oznake na tržištima Republike Srpske i Srbije.

Zakonodavni okvir u **Federaciji Bosne i Hercegovine** nije pratio razvoj organske poljoprivredne proizvodnje, a ni stanje na tržištu u pogledu ponude i potražnje za organskim proizvodima. Prvo nastojanje pravnog regulisanja organske proizvodnje u Federaciji Bosne i Hercegovine je bio u toku 2008. godine kada su nadležni organi u FBiH pokrenuli aktivnosti na donošenju zakonskog okvira za organsku poljoprivredu. Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva u toku 2009. godine izradilo je Prednacrt zakona o organskoj poljoprivredi, a Vlada Federacije Bosne i Hercegovine utvrdila je Nacrt zakona u aprilu 2009. godine. Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine je u 6. mjesecu 2009. godine donio zaključak da Nacrt zakona o organskoj poljoprivredi u Federaciji Bosne i Hercegovine može da posluži kao osnova za izradu Prijedloga Zakona. Međutim, početkom 2010. godine sve aktivnosti na donošenju federalnog zakona o organskoj poljoprivredi su obustavljene zbog aktivnosti na državnom nivou koje je pokrenulo Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, a u cilju pravnog regulisanja organske proizvodnje na nivou Bosne i Hercegovine. Kako ove aktivnosti nisu uspjele dobiti saglasnost svih entitetskih vlasti, pravno regulisanje ove oblasti je nastavljeno da se provodi na nivou entiteta.

U tom kontekstu, a nastavljajući ranije započete aktivnosti, u toku 2016. godine izrađen je Zakon o poljoprivrednoj organskoj proizvodnji Federacije Bosne i Hercegovine koji je usvojen od strane Parlamenta Federacije BiH i koji je objavljen u Službenim novinama Federacije BiH broj 72 / 16. Donošenjem ovog Zakona, stekli su se uslovi da organska proizvodnja u Federaciji Bosne i Hercegovine dobije značajniji položaj u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji u ovom entitetu.

Regulisanje oblasti organske proizvodnje prioritetno je imalo za cilj osiguravanje uvjeta da ovaj sektor može da se razvija u skladu s promjenama koje su se desile u poljoprivrednoj politici i u proizvodnji i na tržištu, te ispunjavanje dugogodišnjih zahtjeva subjekata koji se bave organskom proizvodnjom u Federaciji Bosne i Hercegovine da se osigura da je pravni okvir u oblasti poljoprivrede usklađen sa zakonodavstvom EU, odnosno da se osigura da svi subjekti koji proizvode, pripremaju, uvoze ili stavljaju na tržište Federacije Bosne i Hercegovine proizvode koji nose oznake koje upućuju da su ti proizvodi proizvedeni u skladu sa proizvodnim pravilima za organsku proizvodnju budu pod regularnim inspeksijskim nadzorom, ispunjavaju minimalne zahtjeve

Federacije Bosne i Hercegovine i da su nadzirani od strane kontrolnog organa i/ili od strane ovlaštenog tijela. Ovaj zakonodavni akt je postao osnov za zaštitu potrošača i proizvođača organskih proizvoda od netačnih i zavaravajućih tvrdnji kada su određeni proizvodi u pitanju da je riječ o organskoj proizvodnji i proizvodima koji potiču iz te proizvodnje.

Zakonske odredbe se primjenjuju na proizvode poljoprivrednog porijekla koji potiču iz svih faza organske biljne i stočarske proizvodnje, uključujući i akvakulturu, kada su ti proizvodi stavljeni na tržište ili su namijenjeni stavljanju na tržište Federacije Bosne i Hercegovine i to:

- a) sirovi ili neprerađeni poljoprivredni proizvodi;
- b) prerađeni poljoprivredni proizvodi namijenjeni da se koriste kao hrana;
- c) proizvodi akvakulture;
- d) hrana za životinje;
- e) poljoprivredni reprodukcioni materijal i
- f) kvasci koji se koriste kao hrana ili hrana za životinje.

Zakonske odredbe primjenjuju se na sve subjekte registrovane za obavljanje neke od djelatnosti vezane za organske proizvode i koji sudjeluju u aktivnostima u bilo kojoj fazi proizvodnje, pripreme i distribucije na području Federacije BiH.

Proizvodi dobiveni lovom divljih životinja i ribolovom u slobodnim vodama ne smatraju se proizvodima organske proizvodnje, a priprema hrane u okviru ugostiteljske djelatnosti u restoranima, bolnicama, menzama i drugim sličnim mjestima prodaje ili isporuke hrane krajnjem potrošaču ne podliježe odredbama ovog zakona.

U Federaciji Bosne i Hercegovine doneseni su određeni podzakonski akti u vezi organske proizvodnje (Pravilnik za organsku biljnu i stočarsku proizvodnju Sl. Novine FBiH br. 14 / 18) ali nisu doneseni svi ostali neophodni podzakonski akti za organsku proizvodnju, a koji uključuju: uslove za rad kontrolnih organizacija i način vršenja kontrole u postupku organske proizvodnje, registar i način vođenja evidencije u organskoj proizvodnji i obilježavanje organskih proizvoda.

Evropska unija je 2018. godine usvojila Uredbu 2018 / 848 Evropskog Parlamenta i Vijeća o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda te stavljanju van snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 834 / 2007, a koja se primjenjuje od 1. januara 2022. godine. Cilj donošenja ove nove Uredbe je revidirati i ojačati pravila EU o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda u vezi sa sistemom kontrole, trgovinskim režimom i pravilima proizvodnje. Imajući u vidu ove promjene u pravnom regulisanju organske

proizvodnje u EU, a u cilju usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa pravnim okvirom EU, u narednom periodu će biti potrebno uskladiti postojeću zakonsku regulativu u Bosni i Hercegovini. Određene aktivnosti u ovom pravcu se provode od strane Stalne radne grupe za regionalni ruralni razvoj (SWG RRD) putem formirane Radne grupe za organsku poljoprivredu i konkretnih aktivnosti na usklađivanju pravnih normi na području Balkana sa evropskim zakonodavstvom u ovoj oblasti organske poljoprivrede. U ovim aktivnostima projekta usklađivanja legislative, obezbjeđena je i pomoć od strane njemačkih eksperata.

Slika 9: Organsko povrće proizvedeno u plastenicima

Mjere podrške

U **Republici Srpskoj** Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske putem Agencije za agrarna plaćanja Republike Srpske obezbjeđuje svake godine mjere podrške na osnovu Pravilnika o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela. Na osnovu ovog Pravilnika za 2022. godinu propisano je da je minimalna površina za koju se može ostvariti premija za organsku biljnu proizvodnju i proizvodnju u periodu konverzije je 0.1 ha za voćarske i povrtlarske kulture, 100 m² za povrtlarske kulture u zaštićenom prostoru i 0.25 ha za ratarske kulture.

Visina premije za organsku biljnu proizvodnju i proizvodnju u periodu konverzije za ratarske kulture iznosi 500 BAM / ha, a za voćarske i povrtlarske kulture iznosi 600 BAM / ha dok za povrtlarske kulture u zaštićenom prostoru iznosi 200 BAM po 100 m².

Što se tiče premija za organsku stočarsku proizvodnju u koju je uključeno i organsko pčelarstvo, visina premije iznosi do 500 BAM po uslovnom grlu, odnosno 20 BAM po košnici. Maksimalan iznos premije koju jedan korisnik može da ostvari u toku jedne godine za ovu vrstu podsticaja iznosi 40.000 BAM.

Razvoj organske proizvodnje u **Federaciji Bosne i Hercegovine** još uvijek nije dovoljno podržan od strane javnog sektora kako na entitetskom, tako i na kantonalnom i lokalnom nivou.

Na osnovu Programa novčanih podrški u poljoprivredi i ruralnom razvoju za 2022. godinu propisano je da se pod Mjerama podrške u okviru modela ruralnog razvoja, obezbjeđuje podrška certifikaciji organske proizvodnje za proizvođače, prerađivače ili sakupljače upisane u Registar clijenata, a koji posjeduju važeći certifikat prema zahtjevima standarda „ISO / IEC 17065 : 2014“. Na osnovu raspodjele sredstava za ovu

mjeru je predviđeno izdvajanje od 70.000 BAM za 2022. godinu, a osnovni iznos novčanih podrški iznos 75 % vrijednosti prihvatljivih troškova dok jedan klijent može ostvariti pravo na maksimalan iznos novčane podrške do 10.000 BAM.

Potrebno je istaći da pojedini kantoni i lokalne zajednice imaju podršku za dio troškova za sertifikaciju.

Takođe, kroz implementaciju pojedinih projekata određene mjere za organsku proizvodnju imaju podršku uvećanu za 10 % u odnosu na konvencionalnu poljoprivrednu proizvodnju.

Na području Federaciji Bosne i Hercegovine, 32 proizvođača je ostvarilo poticaj za troškove certifikacije od **Federalnog ministarstva, poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva**, Kantona Sarajevo i Kantona ZDK u 2021. godini.

Što se tiče podsticaja na teritoriji **Brčko Distrikta**, oni su regulisani Pravilnikom o načinu i uslovima za podsticaj u poljoprivrednoj proizvodnji koji se usvaja svake godine. Na osnovu ovog Pravilnika za 2022. godinu, mjere podrške su prikazane u donjoj tabeli.

Na žalost u posljednjih nekoliko godina nije bilo ni jednog zahtjeva za ostvarivanje prava na podsticajna sredstva u Brčko distriktu.

Mjere podrške za organsku proizvodnju u Brčko Distriktu (2022 | BAM)

Proizvodnja	Min. jedinica mjere	Iznos podsticaja (BAM/jedinici mjere)
Biljna proizvodnja		
Ratarske kulture	ha	1000
Sadni materijal (osim jagodastog voća)	kom.	2,0
Sadni materijal jagodastog voća	ha	0,5
Višegodišnji nasadi	kom.	1000
Stočarstvo		
Telad za tov	kom.	300
Tov junadi	kom.	450
Tov svinja	kom.	100
Tov janjadi	kom.	60
Tov pilića	kom.	0.5
Rasplodne krave	kom.	600
Krave u sistemu krava-žensko tele	kom.	300
Ovce, ovnovi, koze i jarčevi	kom.	80
Ženke uzgojno-valjanih kunića	kom.	10
Tov ćurića	kom.	10
Svinje	kom.	150
Pčelinje zajednice	košnica	50

Slika 10

Ključne organizacije / institucije organskog sektora

U Republici Srpskoj postoji novoosnovano i aktivno Udruženje organskih proizvođača i prerađivača „BIOTOP“ koje obuhvata male proizvođače koji posjeduju organski certifikat. Ovo Udruženje je osnovano 2022. godine i trenutno Udruženje ima oko 50 članova. Predsjednica udruženja je Ružica Mauna Bošnjak.

Ranije udruženje organskih proizvođača koje je osnovano krajem 2015. godine i koje je okupljalo mahom certifikovane poljoprivredne proizvođače koji se bave sakupljanjem i preradom gljiva, šumskih plodova i ljekovitog bilja, kao i proizvodnjom eteričnog ulja nije više aktivno.

U Republici Srpskoj takođe je osnovana i Grupacija organskih proizvođača i prerađivača u okviru Privredne komore Republike Srpske koja obuhvata pravne subjekte

koji su aktivni u sektoru organske proizvodnje i prerade. Predsjednik ove grupacije je Radovan Anđelić.

Što se tiče ostalih institucija koje su uključene u organsku proizvodnju u Republici Srpskoj to su: Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, JU Poljoprivredni institut Republike Srpske – naučno-istraživački institut, Republička uprava za inspekcijske poslove koja je zajedno sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske zadužena za nadzor i kontrolu u sektoru organske proizvodnje kao i lokalne samouprave koje na svojim teritorijama razvijaju i podržavaju organsku proizvodnju.

Pozitivni primjeri organizacija koje doprinose razvoju organskog sektora u Republici Srpskoj:

- 1. **Agroplan, Bijeljina** je socijalno preduzeće koje zapošljava žene iz romske populacije i jedan je od značajnijih proizvođača u Sjeverno-istočnom dijelu Bosne i Hercegovine. Agroplan je zaokružio proizvodni ciklus od organske proizvodnje do prerade povrća i u poslednjih pet godina su podigli plastenike na površini od 3.000 kvadratnih metara i još proizvode na 4.000 kvadratnih metara na otvorenom, gdje uzgajaju paprike, paradajz i drugo povrće, a proizvode i ajvar i sok od paradajza.

Info

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS

www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps

Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije BiH

www.fmpvs.gov.ba

Vlada Brčko Distrikta BiH Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu

www.psv.bdcentral.net

- **2. Organska farma Jokić** iz Prnjavora je osnovana 1980. godine na porodičnom gazdinstvu Jokić u malom selu Kalabe. Plodana zemlja i šumski resursi pružaju odlične uslove za uzgoj i proizvodnju zdrave hrane. Farma Jokić posjeduje 1.500 metara kvadratnih za smještaj stoke, 70 hektara zemljišta i 120 grla stoke, a proizvodnja je podjeljena na proizvodnju mlijeka, sira, organskog brašna i žitarica kao i stočne hrane za ishranu vlastitih grla.
- **3. Nacionalni park Sutjeska** se nalazi na prostoru spajanja Bosne i Hercegovine i Crne Gore i predstavlja svojevrsnu prirodnu, kulturni i istorijsku specifičnost i najstariji je nacionalni park u Bosni i Hercegovini. Primjer Nacionalnog parka Sutjeska na Tjentištu pokazuje da se sve više prepoznaje potencijal u organskoj proizvodnji, pri čemu je Nacionalni park u proces konverzije zemljišta stavio 16.000 hektara, a osnovni proizvodi su srijemuš, zova, borovnica i gljive koji se sakupljaju u količini od oko 50.000 tona i organskog su porijekla i u procesu su sertifikacije.
- **4. Domestica imanje** iz Laktaša je osnovano od strane **Centra za ekonomski i ruralni razvoj (CERD)** sa namjerom da se kroz zajednički rad članova Domestica zajednice izgradi primjer funkcionisanja održive zajednice sa ciljem promocije života ljudi u harmoniji sa prirodom, a na principima zajedništva, sloboda i jednakosti. Domestica je aktivno radila na promociji i unapređenju znanja o organskoj poljoprivredi, a jedan je od prvih pionira u Bosni i Hercegovini koje primjenjuje metode biodinamičke poljoprivrede.

Na području Federacije Bosne i Hercegovine trenutno imamo registrovana sljedeća udruženja:

- Udruženje organskih proizvođača USK (Una-Sana Kanton)
- Asocijacija organskih proizvođača SBK/KSB (Srednjo-Bosanski Kanton / Kanton Srednja Bosna)
- Asocijacija organskih proizvođača TK (Tuzlanski Kanton)
- Asocijacija organskih proizvođača ZDK (Zeničko-Dobojski Kanton)
- Asocijacija organskih proizvođača KS (Kanton Sarajevo)
- Udruženje organskih proizvođača u Gradu Zenica
- Udruženje Organska brazda, Visoko

Dugi niz godina na teritoriji Federacije BiH bilo je aktivno udruženje na federalnom nivou Savez organskih

proizvođača FBiH koje je nastalo dobrovoljnim udruživanjem udruženja organskih proizvođača sa teritorije Federacije BiH, a u cilju uspješnijeg rješavanja pitanja vezanih za organsku proizvodnju, međusobnog pomaganja i razmjene iskustva kao i iz potrebe

Slika 11: Organska proizvodnja na Domestica imanju

Info

Udruženje organskih proizvođača i prerađivača RS „BIOTOP“

— Contact: bosnjakmauna@gmail.com

Agro-Plan, Bijeljina

www.agroplanbn.com

Organska farma Jokić

www.instagram.com/farma_jokic

Nacionalni park Sutjeska

www.sutjeskanp.com

Domestica imanje

www.facebook.com/domesticabih

povezivanja sa drugim udruženjima u Bosni i Hercegovini u oblasti organske proizvodnje. Na žalost ovaj Savez trenutno nije aktivan i ovo udruženje se preregistruje u asocijaciju pri Privrednoj / Gospodarskoj Komori Federacije Bosne i Hercegovine.

Savez organskih proizvođača FBiH je jedan od osnivača Mreže organskih proizvođača Jugoistočne Evrope koja je registrovana 2014. godine u Njemačkoj, Berlin (SOUTHEASTERN EUROPE ORGANIC NETWORK – SEEON). Mrežu su osnovala udruženja iz BiH, Hrvatske, Srbije i Makedonije. Godine 2016. mreža SEEON je izvršila reorganizaciju te su tada u ovu mrežu uključene i udruženja iz Slovenije, Kosova i Albanije. SOUTHEASTERN EUROPE ORGANIC NETWORK – SEEON nije imala značajnijih aktivnosti osim što je u okviru ove mreže izrađena platforma za pregled djelovanja u organskom sektoru i pregled informacija iz pojedinih zemalja za organsku proizvodnju.

Pozitivni primjeri razvoja organskog sektora u Federaciji BiH

- **1. Porodična firma BONATURA d.o.o.**, sa sjedištem u Tešnju (Bosna i Hercegovina), osnovana je 2016. godine s ciljem da bogatu i nezagađenu prirodu Bosne i Hercegovine predstavi njemačkom i evropskom tržištu. Osnovna djelatnost je sakupljanje, otkup od iskusnih sakupljača, prerada i prodaja šumskih plodova, ljekovitog bilja i gljiva.
- **2. Socijalno poduzeće Greens d.o.o.** osnovano je 2018. godine kao odgovor na potrebe savremenog čovjeka za provjereno zdravom ishranom ali i s ciljem radne integracije i ekonomskog osnaživanja osoba s invaliditetom. Prvo je poduzeće za proizvodnju mikropovrća, začinskog bilja i jestivog cvijeća u Bosni i Hercegovini. Nastao je uz podršku nevladine organizacije ProRehe koja se bavi radnom rehabilitacijom, edukacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba s invaliditetom i drugih teško upošljivih kategorija ljudi.
- **3. BioHalilović – kompanija Halilović d.o.o.** Ilijaš je jedan od lidera u organskoj proizvodnji u BiH. Ima jednu paletu proizvoda koju plasira za Njemačku, što uključuje čajeve, sapune, prirodnu kozmetiku i eterična ulja. Sa svojim brendom “Liliya” bavi se organskom proizvodnjom ljekovitog i aromatičnog bilja, čajeva, eteričnih ulja, dekorativnih predmeta sačinjenih od ljekovitog i aromatičnog bilja, itd.
- **4. Organska proizvodnja Herceg** iz Novog Travnika već više od 20 godina se bavi organskom proizvodnjom i preradom sa paletom proizvoda koja uključuje: čajeve, meleme, kreme, sirupe, džemove, a najpoznatiji su po nadaleko čuvenoj nevenovoj kremi.

Kontrolna tijela

U **Republici Srpskoj** od strane Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede za poslove kontrole i certifikacije u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji ovlaštene su 2 kontrolne organizacije i to:

- Organic Control System (OCS) – Subotica, PJ Laktaši,
- Organska kontrola (OK) – Sarajevo, Podružnica Istočno Sarajevo

Potrebno je napomenuti da na teritoriji Republike Srpske postoje kontrolne organizacije koje rade bez ovlaštenja Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske i koje predstavljaju kontrolne organizacije koje su registrovane u stranim zemljama i kao takve nemaju registrovano sjedište u Republici Srpskoj kao ni u Bosni i Hercegovini. Broj organskih proizvođača koji su certifikovani od strane ovih kontrolnih organizacija je malen.

Kontrolna tijela koja djeluju na području Federacije Bosne i Hercegovine u 2021. godini su:

- Organska kontrola – OK, Sarajevo
- AgriMax, PJ. BH-BIOCERT, Mostar
- ECOCERT Francuska, Beograd,
- DKS BH-BHcert Njemačka, Sarajevo

Info

Bonatura d.o.o. Tešanj

www.bonatura.ba

Greens d.o.o.

www.greens.ba

Halilović d.o.o. Ilijaš

www.biohalilovic.ba

Organska proizvodnja HERCEG

www.herceg.ba

Sva certifikacijskih tijela priznata od EC nalaze se u Aneksu IV Uredbe 1235 / 2008. Za Bosnu i Hercegovinu to su:

- **Agreco R.F. Göderz GmbH**, Witzhausen, Njemačka
- **Albinspekt** 'Rr. Kavajes', Tirana, Albanija
- **Bio.inspecta AG**, Ackerstrasse, 5070, Frick, Švicarska
- **Ecocert SA** "IMOsuisse AG", Switzerland (Ecocert Balkan d.o.o. Zemun – Srbija)
- **LACON GmbH**, Offenburg, Njemačka
- **ORSER**, Cankaya-Ankara-Turkey
- **Organic Control System**, Subotica, Srbija
- **Organska Kontrala**, Kranjčevićeva 15, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
- **Control Union Certifications**, Zwolle, Nizozemska
- **DQS Polska sp. z o.o.** Poljska
- **Ecogruppero Italia**, Catania, Italija

U odnosu na prethodne godine kada su jedino stvarno aktivni u Bosni i Hercegovini bile „Organska kontrola“ iz BiH i „Ecocert“ iz Srbije, otpočela je i certifikacija certifikacijskog tijela „Organic Control System“ iz Subotice sa poslovnom jedinicom u Laktašima - BiH, te neznatno DQS Polska iz Poljske (jedan proizvođač) i ORSER (jedan proizvođač) iz Turske. Oni certificiraju organsku proizvodnju u Bosni i Hercegovini ili uvoz organskih proizvoda na području BiH i priznati su sukladno Aneksu IV Uredbe 1235 / 2008.

Organska kontrola – OK je prvo domaće certifikaciono tijelo u Bosni i Hercegovini osnovano 2004. godine. OK je razvila vlastiti program sertifikacije i OK standarde za organsku proizvodnju i preradu u skladu sa kojima implementira program sertifikacije. OK je prvi put akreditovan od strane međunarodnog akreditacijskog servisa IOAS (International Organic Accreditation Service) 2007. godine, a kasnije je dobila akreditaciju IFOAM-a. U decembru 2011. godine Stalni odbor za organsku poljoprivredu Evropske komisije je zvanično priznao „OK“ za certificiranje organskih proizvoda u trećim zemljama, namijenjenih za prodaju na tržištima zemalja članica EU.

Organic Control System – OCS je certifikacijsko tijelo iz Srbije koje je 2019. godine osnovalo svoju podružnicu u Republici Srpskoj u Laktašima za djelovanje na teritoriji Bosne i Hercegovine. OCS je vodeća kontrolna organizacija za organsku proizvodnju u Srbiji i osnovan je 2003. godine. OCS je član EOCC (European Organic Certification Council) i IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements).

Istraživanje, razvoj, edukacija i donatorska podrška

Istraživanje, razvoj i edukacija u poljoprivrednom sektoru u Bosni i Hercegovini pa tako i u organskom sektoru leži na istraživačko-razvojnim i naučno-obrazovnim institucijama kao što su instituti, zavodi i fakulteti uz dodatne aktivnosti koje sprovode organizacije civilnog društva, privatni sektor, a povremeno i javni sektor, prvenstveno na polju neformalne edukacije. Na žalost mora se konstatovati da se istraživačko-razvojni rad u oblasti organske proizvodnje u Bosni i Hercegovini odvija sporadično i na nedovoljnom nivou za brži rast i razvoj ovog sektora.

Što se tiče formalnog obrazovanja, organska poljoprivreda se u određenom obimu izučava na sljedećim fakultetima u Bosni i Hercegovini:

- Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Sarajevo, organska poljoprivreda se djelimično izučava na II ciklusu studija u okviru studijskih programa: Održivi sistemi proizvodnje hrane i Održivo upravljanje zemljištem i ruralnim prostorom
- Biotehnički fakultet u Bihaću, izučava se smjer organska poljoprivreda na I ciklusu studija
- Tehnološki fakultet u Tuzli, Studijski program II ciklusa Agronomija, usmjerenje Ekološka poljoprivreda
- Agromediterranski fakultet u Mostaru, organska poljoprivreda se izučava na I i na II ciklusu u okviru smjera Ekologija i upravljanje okolišem u poljoprivredi

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske je u svoj plan aktivnosti uvrstilo određene obuke-edukacije. Tako je u proteklom periodu organizovana obuka za proizvođače, potrošače, predstavnike medijskih kuća, markete / prodavnice /

Info

Organska kontrola – OK

www.organskakontrola.ba

Organic Control System – OCS

www.organica.rs

tržnice koji prometuju prehrambene i kozmetičke proizvode, specijalizovane prodavnice koji prometuju domaće i organske proizvode i savjetodavace. Ovu vrstu obuka će Ministarstvo nastaviti da organizuje i u narednim godinama, a do sada obuke zainteresovanih proizvođača za organsku proizvodnju je prošlo preko 220 korisnika, a od toga broja njih 45 je već pristupilo prelaznom periodu, periodu konverzije sa konvencionalne prema organskoj poljoprivredi.

Ministarstvo poljoprivrede Republike Srpske je takođe izradilo vodič za proizvođače (Kako postati organski proizvođač - prvi koraci) koji su zainteresovani za uključivanje u sistem organske proizvodnje, a urađen je i vodič za potrošače kako bi potrošači na najlakši način prepoznali organski proizvod na tržištu.

U okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske formirana je grupa savjetodavaca u okviru Resora za pružanje stručnih usluga u poljoprivredi u svim područnim jedinicama Srpske – koji prolaze obuke kako bi potencijalnim ali i organskim proizvođačima bili na usluzi i mogli pružiti adekvatne savjete.

Donatorska podrška razvoju organskog sektora u Bosni i Hercegovini je na početku razvoja organskog pokreta bila značajna kroz nekoliko većih projekata koji su finansirani od strane Holandske i Švedske međunarodne pomoći za Bosnu i Hercegovinu. U okviru projekata FARMA I i FARMA II koji su finansirane od strane USAID-a i Švedske pojedine aktivnosti su bile usmjerene na razvoj organske poljoprivredne proizvodnje ali u manjem obimu. Trenutno, USAID sprovodi projekat razvoja održivog turizma u Bosni i Hercegovini koji ima za cilj uključivanje poljoprivrednog sektora (posebno organskih i domaćih/tradicionalnih lokalnih proizvoda) u turistički lanac vrijednosti. Značajna je takođe podrška italijanske razvojne pomoći za organski sektor u Bosni i Hercegovini kroz više projekata koji su se implementirali kontinuirano u Bosni i Hercegovini kroz duži niz godina.

Aktuelni projekat koji pruža podršku organskoj proizvodnji u BiH je u saradnji sa **Stalnom radnom grupom (SWG) za regionalni ruralni razvoj u JIE**, u saradnji sa njemačkim federalnim ministarstvom poljoprivrede i hrane, u skladu sa Programom implementacije Dijaloga o poljoprivrednoj politici – Zapadni Balkan (APD). Projekat je kreiran da doprinese jačanju okvira politike za poljoprivredu i ruralni razvoj u regionu Zapadnog Balkana u vezi sa implementacijom Zelene agende EU za Zapadni Balkan u skladu sa usvojenim Akcionim planom za Zelenu agendu i usklađivanjem sa CAP-om 2021. -2027. Glavni zadatak za državu/teritorije Zapadnog Balkana u oblasti

organske poljoprivrede: Uskladiti zakonodavstvo u sektoru organske poljoprivrede izradom Zakona o organskoj poljoprivredi zajedno sa osnovnim podzakonskim aktima, usaglašenim sa Uredbom EU

Info

Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu

www.ppf.unsa.ba

Biotehnički fakultet, Bihać

www.btf.unbi.ba

Federalni zavod za poljoprivredu Sarajevo

www.fzpz.gov.ba

Federalni zavod za agropedologiju, Sarajevo

www.agropedologija.gov.ba

Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

www.agro.unibl.org

Poljoprivredni fakultet Univerziteta Istočno Sarajevo

www.pof.ues.rs.ba

Poljoprivredni institut Republike Srpske

www.poljinstrs.org

Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet, Mostar

www.agro.unibl.org

Agromediteranski fakultet, Mostar

www.poljinstrs.org

2018 / 848 koji mora biti relevantan za sve subjekte/ tijela uključena u bilo koju fazu proizvodnje, pripreme, označavanja, distribucije, marketinga i drugih aktivnosti koje se odnose na proizvodnju i promet.⁶

Projekat **Podrška Evropske unije za konkurentnost poljoprivrede i ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini** (EU4AGRI) je četverogodišnja inicijativa (2020–2024), sa ciljem modernizacije poljoprivredno-prehrambenog sektora, otvaranja novih i zadržavanja postojećih radnih mjesta. Projekat EU4AGRI primarno je finansiran sredstvima Evropske unije (EU) u okviru Instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA), a vrijednost projekta je 20 miliona eura, uz zajedničko sufinansiranje Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) i Češke razvojne agencije (CzDA). Težište projekta je na povećanju ulaganja u poljoprivredno-prehrambeni sektor i podizanju nivoa znanja i vještina poljoprivrednih proizvođača i ostalih učesnika u lancima vrijednosti kroz prošireno pružanje savjetodavnih usluga, kao i poboljšanjem ekonomskih prilika u ruralnim područjima. Organska poljoprivreda i certifikacija su aktivnosti koje su takođe podržane kroz projekat **EU4Agri**.

Savez udruženja organskih proizvođača Federacije Bosne i Hercegovine je 2013. godine implementirao projekat prekogranične saradnje Srbija i Bosna i Hercegovina, koji je finansirala EU. Nekoliko projekata manjeg obima se bavilo unapređenjem strateškog okvira za razvoj organske poljoprivrede.

Slika 12: Farma muznih krava Burkić iz Livna

Info

EU4Agri Projekat

www.eu4agri.ba

Regional Rural Development Standing Working Group in South Eastern Europe (SWG RRD)

www.seerural.org

Developing sustainable tourism in BiH

www.turizambih.ba

6 Zapisnik sa 6. sastanka pododbora za poljoprivredu i ribarstvo između EU i BiH

Trenutni status i razvojni pravci organske proizvodnje u zemlji

Iako Bosna i Hercegovina raspolaže prirodnim resursima koji su pogodni za razvoj organske proizvodnje i uprkos pozitivnom trendu interesovanja za organske proizvode, broj certifikovanih proizvođača koji se bave tom proizvodnjom je mali, a količine proizvedene organske hrane su skromne. Trendovi rasta broja organskih proizvođača, prerađivača i površina u organskom režimu poslednjih godina svakako su ohrabrujući za razvoj organskog sektora u Bosni i Hercegovini.

Organska proizvodnja

Pouzdana informacije o obimu organske proizvodnje, broju organskih proizvođača kao i o vrstama i količini organskih proizvoda nije moguće pronaći na jednom mjestu u Bosni i Hercegovini, prevenstveno zbog nepostojanja efikasnog sistema prikupljanja statističkih podataka iz ove oblasti kao i zbog podjeljene nadležnosti u ovom sektoru po entitetima ali i zbog organske certifikacije koja se radi od strane više različitih certifikacijskih kuća, a koje ne posjeduju akreditacije od strane nadležnih ministarstava pa o njihovom radu ministarstva ne prikupljaju podatke.

U nedostatku zvaničnih statističkih podataka, za potrebe ovog izvještaja koristili su se različiti izvori u kojima je bilo moguće pronaći informacije o statusu organske proizvodnje u Bosni i Hercegovini. Iz tog razloga moguća su određena manja odstupanja i razlike u prikazanim podacima, a koji su prikupljeni iz različitih izvora.

Kao jedan izvor podataka koriste se podaci Istraživačkog instituta za organsku poljoprivredu - FIBL-a (Research Institute of Organic Agriculture), nezavisnog, neprofitnog naučnog instituta koji se dugi niz godina bavi međunarodnim razvojem organske proizvodnje i prikupljanjem podataka iz cijelog svijeta. (↪)

Površine pod organskom proizvodnjom (2013–2019 | ha)

Bosna i Hercegovina	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Površina pod organskom proizvodnjom (ha)	292	353	576	659	974	896	1692

Slika 13: Izvor: <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2021.html>

Podaci o statusu organske proizvodnje (2019 | ha)

Površina pod organskom proizvodnjom (ha)	1.692
Udio organskog zemljišta u ukupnom poljoprivrednom zemljištu	0,1 %
Površine u organskom režimu, koje se koriste za sakupljanje (wild collection)	11.579
Broj organskih proizvođača (2019)	337
Broj organskih prerađivača (2019)	74
Broj organskih izvoznika (2019)	20
Broj organskih proizvođača (2018)	251
Broj organskih prerađivača (2018)	23
Broj organskih izvoznika (2018)	20
Broj organskih košnica	150
Površina korištene za proizvodnju žitarica u organskom režimu (ha)	138
Površine korištene za proizvodnju mahunarki u organskom režimu (ha)	24
Površine korištene za proizvodnju sjemenki uljarica u organskom režimu (ha)	29
Površine korištene za proizvodnju povrća u organskom režimu (ha)	9

Slika 14: Izvor: <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2021.html>

Broj proizvođača i površina pod organskom proizvodnjom prikazano po certifikacijskim kućama

	Organska kontrola	Ecocert	Organic Control System	DQS Polska	ORSER	Total
Matična zemlja certifikacijskog tijela	BiH	Srbija	Srbija	Poljska	Turska	
Broj proizvođača	54 ⁷	23	11	11	90	90
Površina (ha) (poljoprivredno + wild)	1.825,4 +162.057,00	670,0 +31.675,00	63,7	2,2	1.870,00	198.163,3

Slika 15: Izvor: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

Na osnovu podataka koje prikuplja Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, u 2021. godini, organska proizvodnja u Bosni i Hercegovini se odvija na 198.163,3 ha (zajedno sa sakupljačkim područjima za divlje i samoniklo bilje), a od toga je preko 2.500 ha poljoprivrednog zemljišta.

Iz istog izvora podataka, dobijaju se informacije da je u BiH aktivno 90 certificiranih proizvođača od kojih je veliki broj i prerađivača te stvaraju dodanu vrijednost svojim proizvodima što je od posebnog značaja. Dva

proizvođača vode grupnu certifikaciju u koju je uključeno 338 članova.

U nastavku su prikazane dodatne informacije koje su prikupljene iz više izvora (nadležnih ministarstava, certifikacijskih kuća i terenskih istraživanja sa Udruženjima i proizvođačima), a koje su prikazane po entitetima u Bosni i Hercegovini.

⁷ Od toga dva operatera grupne certifikacije sa 338 članova.

Obradive površine pod organskom proizvodnjom u **Federaciji Bosne i Hercegovine** posljednjih nekoliko godina variraju mada je primjetan stalan rast pod organskim površinama. Zvanični podaci o stvarnom stanju ne postoje, nema registra proizvođača i prerađivača ovih proizvoda. Jedini podaci o obimu organske proizvodnje se mogu dobiti preko certifikacijskih kuća od kojih Organska kontrola (OK) pokriva najveći broj klijenata. U tom pogledu ove se varijacije u organskim površinama potencijalno mogu pripisati korištenjem usluga različitih certifikacijskih kuća od strane organskih proizvođača što dovodi do nemogućnosti konzistentnog praćenja površina koje su zasijane po organskom sistemu.

Na osnovu prikupljenih podataka od certifikacijskih kuća i od organizacija na terenu, na području Federacije Bosne i Hercegovine ukupno je registrovano 67 certifikovanih organskih proizvođača ili prerađivača u 2021. godini. Prema vrstama proizvodnje/prerade proizvođači su podjeljeni na:

- biljna proizvodnja – 36 proizvođača
voćarska proizvodnja: 7 proizvođača
ratarstvo i uzgoj ljekovitog bilja: 19 proizvođača
povrtlarska proizvodnja: 10 proizvođača
- pčelarstvo – 11 proizvođača
- sakupljanje ljekovitog bilja šumskih plodova i gljiva – 8 proizvođača
- prerada – 12 proizvođača

Od ukupno 67 proizvođača u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2021. godini njih 26 ima certifikat za EU tržište po standardima (EC) No 834 / 2007, dok ostalih 41 proizvođač ima certifikat za domaće tržište po standardima koji su kompatibilni sa (EC) No 834 / 2007.

Ukupna površina pod jednogodišnjim i višegodišnjim zasadima u 2021. godini je iznosila oko 955 ha. Od toga, na 650 hektara uzgajaju se jednogodišnje kulture, a na 300 ha višegodišnje kulture i na 5 ha imamo plasteničku proizvodnju. Od ukupne površine 655 ha je u statusu organske proizvodnje, a 300 ha u prelaznom periodu, odnosno periodu konverzije.

Najviše površina u procesu certifikacije u 2021. godini je bilo u oblasti sakupljanja ljekovitog i samoniklog bilja (ove površine ne ulaze u 955 ha), zatim livade i pašnjaci, a nakon toga slijede obradive površine - jednogodišnje ratarske kulture, gajeno ljekobilje i povrće, a zatim višegodišnji zasadi i plastenička proizvodnja. Površina na kojoj se vrši proizvodnja ljekovitog i

aromatičnog bilja zauzima negdje oko 35 % od ukupne površine pod organskim uzgojem.

U registru **Organske kontrole (OK)**, prve domaće certifikacijske kuće u BiH, koja svojim standardima obuhvata najveći broj proizvođača u **Bosni i Hercegovini (Federacija BiH i RS)**, u 2022. godini 20 proizvođača je certifikovalo svoju proizvodnju za tržište Bosne i Hercegovine dok je 28 proizvođača izvršilo certifikaciju za EU tržište.

Od ovih 28 proizvođača koji su certifikovani za EU tržište njih 16 je certifikovalo biljnu proizvodnju, 9 proizvođača se bavi sakupljanjem divljih plodova, a samo 1 certifikovani proizvođač se bavi animalnom proizvodnjom. Istovremeno, 21 proizvođač je certifikovao preradu / konzerviranje, a 3 proizvođača se bave i certifikovanim trgovinom organskim proizvodima. U okviru biljne proizvodnje najviše proizvođača se bavi proizvodnjom jagodičastog, bobičastog i orašastog voća, a manji broj proizvodnjom žitarica, povrća i drugih voćnih vrsta. Što se tiče sakupljanja i prerade tu prednjače ljekovito i aromatično bilje i gljive i prerada eteričnih ulja. Takođe prema podacima OK, u 2019. godini su bila zasijana 1.237 ha. Ljekovito bilje, žitarice i bobičasto

Slika 16: Polje organskog suncokreta

voće su dominantne kulture koje se uzgajaju. Pored uzgoja, potrebno je pomenuti i prikupljanje samoniklog ljekovitog bilja, gljiva i bobičastog voća. U 2017. godini od ukupnih sakupljačkih površina (150.604 ha), na ljekovito bilje otpada 103.575 ha.

Interesantan je podatak da je u OK registru u 2018. godini bilo evidentirano približno oko 200 proizvođača koji su direktno ili indirektno prošli postupak certificiranja bilo kao individualni proizvođači ili su bili uključeni kroz certifikaciju projekata tj. grupnu certifikaciju. Međutim, u toj 2018. godini ukupno 58 proizvođača su bili vlasnici organskog certifikata od čega

njih 45 za EU tržište i 13 proizvođača za tržište BiH. Prema ovim podacima, broj certifikovanih proizvođača za EU tržište se smanjio u odnosu na 2018. godinu sa 45 na 26 proizvođača u 2021. godini.

U Republici Srpskoj, ukupno je bilo **64** proizvođača u sistemu organske proizvodnje u 2021. godini. Površina pod organskom certifikacijom u 2021. godini je **1.280 ha**. Kada je u pitanju stočarstvo broj certifikovanih grla je **1.530** i **170** košnica pčela je bilo pod organskim certifikatom.

U tabeli pod brojem 17 su dati podaci o površinama pod organskom proizvodnjom i o broju životinja koje se nalaze u organskom uzgoju u 2021. godini.

U poslednjim godinama je primjećen značajan trend rasta broja organskih proizvođača i površina koje se nalaze u režimu organske certifikovane proizvodnje, a što je vidljivo iz dijagrama pod rednim brojem 18.

Ovo povećanje obima proizvodnje i broja proizvođača se prvenstveno može dovesti u vezu sa povećanim aktivnostima Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS na promociji i podršci organskom sektoru. Značajan obim povećanja je takođe povezan i sa osnivanjem predstavništva Organic Control System (OCS-a) iz Srbije za područje Republike Srpske.

Organska prerada

Što se tiče prerade organskih proizvoda u Bosni i Hercegovini nema raspoloživih zvaničnih podataka o vrstama i količini prerađenih proizvoda koji su pokriveni organskom certifikacijom. Iz iskustva i kroz razgovore i intervju sa relevantnim stranama može se zaključiti da se trenutno vrši prerada radi dobijanja sljedećih krajnjih proizvoda ili poluproizvoda: sušene gljive, gljive u prahu, ljekovito bilje - čajevi, liofizirana malina, kupina, borovnica, brašno od nekoliko vrsta žitarica (heljda, spelta, integralno, kukuruzno), ajvar, paradajz sok, prerađevine od lješnjaka, sokovi/džemovi (višnja, jabuka, grožđe, cvekla, aronija, kupina), jabukovo sirće, kupinovo vino, sušeni šipak, med, razni kozmetički proizvodi.

Na osnovu nezvanično prikupljenih podataka, preradom organskih proizvoda u Federaciji BiH bave se 12 proizvođača. Šest proizvođača koji se bave proizvodnjom ljekovitog bilja se bave preradom u eterična ulja, 3 proizvođača se bave preradom u čajne mješavine, meleme i razne kozmetičke preparate, a tri proizvođača se bave preradom povrća i voćnih sokova.

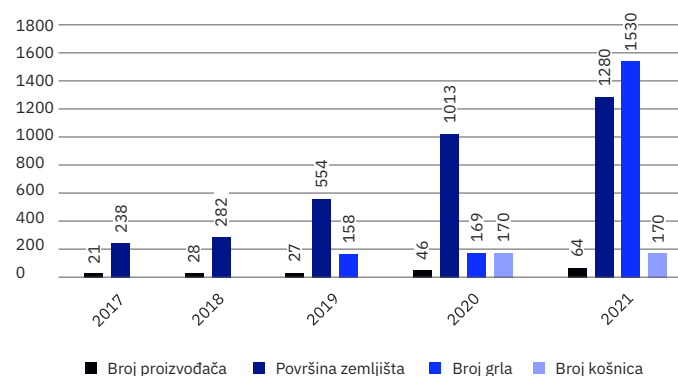
Proizvođači u pčelarstvu, 11 proizvođača, takođe se bave pakovanjem meda i preparata od meda. Ovih 11

Površina i broj životinja pod organskom proizvodnjom u Republici Srpskoj (2021)

Red. broj	Vrsta proizvodnje	Površina u ha / Broj grla
Biljna proizvodnja		
1.	Voće	91
2.	Povrće	12
3.	Žitarice	190
4.	Krmno bilje	47
5.	Ljekovito bilje	40
6.	Industrijsko bilje	6,5
7.	Livade i pašnjaci	770
8.	Sakupljačka proizvodnja	120
9.	Bez usjeva	5
Ukupno biljna proizvodnja		1281,5
1.	Goveda	710
2.	Koze	495
3.	Ovce	190
4.	Koke	140
Ukupno stočarska proizvodnja		1535

Slika 17

Organska proizvodnja u Republici Srpskoj (2017–2021)

Slika 18

proizvođača su imali oko 1.500 košnica, a proizvodnja meda iznosila je oko 18 tona meda koje se plasira na tržište BiH, kroz direktnu prodaju, specijalizirane prodavnice i prodajne izložbe.

U Bosni i Hercegovini imamo organsku ratarsku proizvodnju, a od koje se proizvode brašna koja se plasiraju na domaće tržište u procentu od oko 40 % od ukupne ostvarene proizvodnje. Preostali dio ratarske

proizvodnje (60 %) plasira se u rinfuzi na EU tržište jednim većim dijelom u Njemačku (heljda, pšenica, spelta).

U okviru proizvodnje ljekovitog i aromatičnog bilja najviše se proizvode kamilica, menta, smilje, neven, i ostale jednogodišnje biljne kulture. Oko 60 % proizvoda se preradi u eterična ulja, 10 % se preradi u čajeve, a preostali 30 % se izveze na inostrano tržište.

Slika 19: Organski paradajz

Tržište organskih proizvoda

Tržište organskih proizvoda još uvijek nije dovoljno razvijeno u Bosni i Hercegovini i na to utiču prije svega loša platežna moć potrošača ali i nedovoljna svijest o vrijednostima i prednostima ovih proizvoda. Između ostalog postoji i određena doza skepticizma kod potrošača koji vjeruju da je dovoljno kupiti proizvode na pijaci direktno od proizvođača i time dobiti kvalitet i zdravu ishranu.

Sa velikom pouzdanošću može se konstatovati da u posljednje vrijeme je sve veća zainteresovanost potrošača za organskim proizvodima (svježim voćem i povrćem i prerađenim proizvodima) ali je isto tako primjetno da potrošači nisu skroz upućeni kako da prepoznaju organski proizvod na tržištu, odnosno potrošači uglavnom ne prave razliku između tzv. „domaćeg“ proizvoda, odnosno proizvoda koji se uzgaja na „tradicionalan-domaći“ način i organskog proizvoda. Iz ovog razloga je potrebno sve više raditi na edukaciji potrošača kako bi oni bili u stanju da prepoznaju organski proizvod i da im se na taj način omogući da mogu konzumirati ove proizvode bez obzira odakle stižu na tržište, da li iz domaće proizvodnje ili iz uvoza. Zbog toga je neophodno prisustvo znaka koji označava vidljivu razliku između organskih i konvencionalnih proizvoda. U Bosni i Hercegovini se koristi logo organske proizvodnje Republike Srpske dok Federacija BiH još nije usvojila logo za organske proizvode.

Trenutno na tržištu Bosne i Hercegovine uz domaće organske proizvode, nalazi se i veliki broj organskih proizvoda iz uvoza. Jedan dio domaćih organskih proizvoda se prodaje i na stranom tržištu (EU, Srbija, Švajcarska, Kanada, USA ...). Ovdje se radi o raznovrsnim proizvodima kao što su sušene gljive, ljekovito bilje-čajevi, tinkture od ljekovitog bilja, kozmetički proizvodi, zamrznuto voće, prerađevine u vidu sokova, pekmezi, itd.

Tržišni kanali

Za plasman organskih proizvoda na tržište koriste se svi dostupni tržišni kanali prodaje i distribucije koji su na raspolaganju proizvođačima u zavisnosti od njihovih preferencija i mogućnosti kao i tržišne orijentacije. U Republici Srpskoj je Pravilnikom o uslovima i načinu skladištenja, prevozu i stavljanju u promet organskih proizvoda propisano da se promet organskih proizvoda može obavljati na proizvodnoj jedinici, maloprodajnim i veleprodajnim objektima, na štandovima, sajmovima i promotivnim manifestacijama, te prometom na daljinu i putem elektronskih medija. U Federaciji BiH još nije donesen podzakonski akt koji pokriva ovu oblast prometa organskih proizvoda.

U Bosni i Hercegovini u porastu je i broj specijalizovanih prodavnica koje nude zdravu hranu, mada isključivo organskih prodavnica u kojima je moguće kupiti samo organske proizvode ili uopšte nema ili postoje u veoma malom broju.

Ove **organske prodavnice** u kojima se isključivo prodaju organski proizvodi ne postoje na teritoriji Republike Srpske ali širom Republike Srpske postoje specijalizovane prodavnice koje se bave prometom roba u kojima se promovišu domaći, tradicionalni i organski proizvodi tog područja. Ove prodavnice vrlo često se

vezuju za određene regije Srpske i njima svoje mjesto nalaze i organski certifikovani proizvodi. Za sada ovakvih prodavnica ima u nekoliko gradova, a akcenat je na lokalnim proizvođačima sa tih regija u kojima su prodavnice i smještene. Kao primjer navodimo otvaranje prodajnih mjesta u Banja Luci i Trebinju gdje građani mogu da u **Hercegovačkoj kući** i **Krajiškoj kući** kupe lokalne i organske proizvode sa područja Hercegovine i Krajine.

Određeni prerađeni organski proizvodi se mogu nabaviti i u **apotekama**, pogotovo oni proizvodi koji služe kao dodaci prehrani, biljni čajevi ili kozmetički proizvodi. Pojedini **supermarketi i robni tržni centri**, kao što su Konzum, Mercator, Maxi, Bingo, prodaju organske proizvode u okviru svojih objekata i u tom slučaju ovi proizvodi su odvojeni na posebna mjesta od drugih proizvoda i na adekvatan način označeni kao organski

Slika 20: Hercegovačka kuća

proizvodi. Iako količina organskih proizvoda na ovim prodajnim mjestima nije velika i raznovrsna ona je ipak značajna za tržište organskih proizvoda jer za razliku od manjih prodavnica i trgovina u kojima je njihov izbor veoma loš ili nepostojeći, potrošači u ovim prodajnim objektima mogu da pronađu jasno obilježen organski proizvod. Jedna od teškoća u distribuciji lokalne organske proizvodnje u većim supermarketima i tržnim centrima su i proizvodni kapaciteti koji često nisu u stanju da garantuju adekvatnu količinu proizvoda tokom godine.

U nekim specijalizovanim supermarketima mogu se naći organski proizvodi i proizvodi za ličnu njegu, kao što je slučaj sa njemačkom DM (Drogerie Markt), koja nudi asortiman biljnih čajeva, voćnih sokova, džemova, kekisa, tjestenine i drugih suvih i prerađenih proizvoda.

Direktna prodaja i prodaja putem interneta je jedan od najboljih kanala prodaje za male organske proizvođače i prerađivače. Ovi proizvođači koji su uglavnom poznati potrošačima na lokalnom nivou vrše prodaju svojih proizvoda ili direktno na imanju ili direktnom isporukom do krajnjih potrošača. U promociji ove vrste prodaje organskih proizvoda, uglavnom se koriste društvene mreže (Facebook, Instagram ili Viber komunikacija putem Viber grupa). Na ovaj način se uglavnom i vrši dogovor oko naručivanja i termina isporuke. Ovaj vid distribucije je pogodan za manje količine proizvoda i za užu grupu potrošača, a između proizvođača i potrošača se uspostavlja poseban, lični odnos koji je baziran na povjerenju. Kroz ovaj vid prodaje moguće je postići daleko veće cijene nego kroz klasičnu prodaju putem posrednika.

Prodaja putem web shop-ova je u posljednje vrijeme značajno porasla, pogotovo od početka pandemije COVID-19 jer potrošači iz udobnosti svoga doma mogu jednostavno da naruče organske i druge domaće proizvode. Određeni primjeri za web shop-ove i internetsku prodaju u Bosni i Hercegovini su dati u nastavku.

BIOfan shop Sarajevo i web shop – BIOfan je brend u vlasništvu kompanije FAN-Commerce d.o.o. Visoko koja se između ostalog bavi proizvodnjom i veleprodajom organskih proizvoda. BIOfan je brend koji budućnost Bosne i Hercegovine posmatra kroz prizmu organske proizvodnje i prerade i na taj način podržava male lokalne poljoprivrednike koji uzgajaju povrće i voće i koji imaju validan organski certifikat.

FARMER.ba je platforma koja nudi promociju proizvoda domaćih farmera na vrlo jednostavan način. Ovo je jedan od prvih servisa u Bosni i Hercegovini sa ozbiljnom bazom podataka o **proizvođačima hrane**, sa detaljnim uvidom i pregledom domaći uzgojenog voća i povrća, koji se svakodnevno ažurira. Platforma je zamišljena da okuplja poljoprivredne proizvođače na jednom mjestu i služi kao dobar alat za kupovinu domaćih i organskih proizvoda.

Butik zdrave hrane. Ovo internet mjesto nudi razne vrste orašastih plodova, sjemenki, začina, ulja, čajeva, marinada, prirodnih sokova i mnogih drugih proizvoda. U ponudi ističu sopstveni **domaći brend Maksuz**, kome su posvetili dosta vremena i pažnje. Pažljivo su birani najbolji sastojci kako bi se napravili domaći proizvodi.

Među načinima distribucije ne treba zaboraviti **restorane**, koji su često izraz društvenih i kulturnih trendova. Organski proizvodi se prije svega koriste u restoranima visokog nivoa, kao i onima koji nude vegetarijansku ili makrobiotičku kuhinju. Stoga nije slučaj što je kombinacija organske i makrobiotičke ishrane veoma česta.

Izvoz je takođe poseban i veoma važan kanal prodaje organskih proizvoda. Međutim, ne postoje zvanični statistički podaci za izvoz roba organskog porijekla.

Prema dostupnim podacima iz Izvještaja „The World of Organic Agriculture 2021“ koji je izrađen od strane FIBL-a i IFOAM-a količina izvezene robe koja je certificovana kao organska iz Bosne i Hercegovine u zemlje Evropske unije ukupno iznosi **1.475 tona**.

Jedan broj organskih proizvođača Republike Srpske izvozi svoje proizvode i na inostrano tržište (članice Evropske unije, prije svih Njemačka, Nizozemska, Danska, Italija, Švedska kao i na tržište Srbije, Kanade, Švajcarske, itd.). Riječ je raznovrsnim proizvodima: sušene gljive, ljekovito bilje-čajeви, tinkture od ljekovitog bilja, kozmetički proizvodi, zamrznuto voće, prerađevine u vidu sokova, pekmezi itd. Iz Republike Srpske se godišnje izveze i do **8 miliona maraka** organskih proizvoda.

Jedan od većih izvoznika eteričnog ulja, ljekovitog i začinskog bilja u **Republici Srpskoj** je firma Anđelić d.o.o. iz Trebinja, a značajniji izvoznici ostalih vrsta roba su takođe i sljedeće firme: Smrčak d.o.o., Zvornik; OPZ Agrofood, Konjević Polje; OPZ Insieme, Bratunac; Mushroom d.o.o., Čelinac; OPG Jokić, Prnjavor.

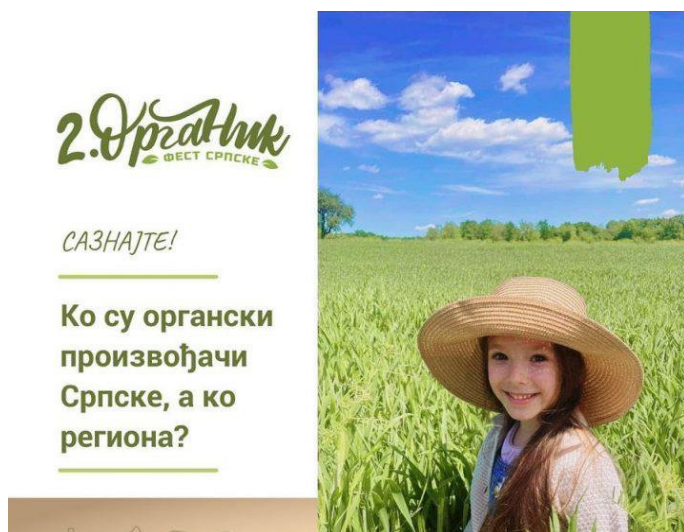
Značajnije firme izvoznici koje imaju sjedište u **Federaciji Bosne i Hercegovine** su: Bonatura d.o.o., Tešanj; Heko d.o.o., Bugojno; Halilović d.o.o., Ilijaš; Bionatura d.o.o. Vareš; Boletus d.o.o., Sarajevo; PZ Eko Life, Stolac.

Na osnovu podataka dobijenih iz relevantnih izvora, vrijednost organskih proizvoda koji su plasirani na domaće tržište u **Bosni i Hercegovini** u 2015. godini iznosila je 300.000 eura, dok je u istoj godini izvezeno organskih proizvoda u vrijednosti od dva miliona eura. Porast izvoza evidentiran je i 2016. godine kada je izvezeno 3,5 miliona eura, dok je u 2017. godini izvoz već dostigao četiri miliona eura, dok je 2018. godine ta vrijednost narasla na 5,2 miliona eura. U 2021. godini imamo blago povećanje izvoza organskih proizvoda i on se kreće preko 7 miliona eura.

Promocija organske proizvodnje – pozitivni primjeri

Što se tiče promocije organske proizvodnje, potrebno je napomenuti da **Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske u saradnji sa Privrednom komorom Republike Srpske** zadnje dvije godine u okviru sajmova na kojima učestvuju privrednici iz Republike Srpske obezbjeđuje prostor za grupu organskih proizvođača gdje se promovišu organski proizvodi. Do sada je kroz ovu inicijativu omogućeno organskim proizvođačima iz Republike Srpske da budu prisutni na sajmovima u Novom Sadu, Beogradu, Subotici, Bijeljini, Mostaru, Rimini-Italija. Dodatno, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske zadnje dvije godine organizuje sajam „Organik fest Srpske“ koji je namjenjen za promociju certificovanih organskih proizvoda iz Republike Srpske, mada na ovom sajmu u manjoj mjeri učestvuju i gosti iz regiona (Srbija, Hrvatska) kao i proizvođači iz drugog BiH entiteta.

Takođe, od 2021. godine ovo Ministarstvo organizuje **Dan organske proizvodnje Srpske**. Manifestacija je zamišljena tako da se kod jednog organskog proizvođača okupe ostali organski proizvođači, povežu međusobno, razmijene iskustva i dogovore eventualnu saradnju. Svaki put uz ovaj događaj se organizuju i određene tematske cjeline u okviru ove manifestacije gdje se kroz ciljane prezentacije nastoji uključiti i ostale subjekte i druge proizvođače u sistem organske proizvodnje.

Slika 21: Promocija organske proizvodnje kroz Organic Fest Srpske

ORGANSKO FBiH razvijao je projekat direktne prodaje i promocije organskih proizvoda na način da je organizovao manifestacije, prodajno-promotivne izložbe u 16 gradova i općina FBiH pod nazivom **Dani organske proizvodnje** i organizovao je posjete na međunarodne sajmove organske proizvodnje i eko turizma, tako da su domaći organski proizvođači veću količinu svojih proizvoda plasirali putem ovih manifestacija.

Kao još jedan pozitivan primjer u Republici Srpskoj, možemo navesti organizaciju B2B sastanka u decembru mjesecu 2021. godine na Jahorini na kome su učestvovali organski proizvođači i predstavnici hotelijera kako bi se organski proizvodi uvrstili u gastro ponudu turističkih destinacija Republike Srpske i Bosne i Hercegovine (planine, banje i sl.).

Info

Andelić d.o.o. Trebinje

www.andjelic.ba

Smrčak d.o.o. Zvornik

d.o.o. Smrčak Zvornik

www.smrcek.com

OPZ Agrofood Konjević Polje

www.agrofood.ba

Heko d.o.o. Bugojno

www.hhf.heko.ba

Bionatura, d.o.o. Vareš

www.bionatura.ba

Bio time, Mostar

www.biotime.ba

BIOfan shop i web shop

www.shop.biofan.ba

Butik zdrave hrane

www.butikzdravehrane.ba

Farmer

www.farmer.ba

Dunja zdravo i organsko

www.dunja.ba

Zaključna razmatranja

Na tržištu BiH sve više raste potražnja za organskim proizvodima s obzirom na povećanje svijesti kod građana da se radi o kvalitetnijim i zdravijim proizvodima. Međutim, uprkos potražnji, bez stvarnog i strateškog opredjeljenja zvaničnih politika i adekvatnih mjera, dodatnih ulaganja i poticaja te stvaranje šireg društvenog pokreta za razvoj organskog sektora ne može se očekivati ubrzani rast organske poljoprivrede u Bosni i Hercegovini.

Rastuća svijest potrošača o bezbjednosti hrane i zaštiti životne sredine kao i preferencije u konzumiranju „zdrave hrane“ u posljednjim godinama ima značajan uticaj na rast organske proizvodnje. Tržište organskih proizvoda svakim danom zauzima sve veći udio u ukupnoj trgovini poljoprivrednih proizvoda, kako po količinama tako i po vrstama, a što je posebno izraženo u zemljama EU.

Ovakvi trendovi zahtjevaju adekvatan pravni okvir i sveobuhvatan multisektorski pristup koji će omogućiti da sa jedne strane, potrošači dobiju kvalitetan proizvod, a sa druge strane da se omogući lakša preorijentacija poljoprivrednika na ovaj vid proizvodnje. Ovo je posebno relevantno za Bosnu i Hercegovinu koja svoje politike i pravni okvir mora uskladiti sa relevantnim politikama EU. Ovo usklađivanje će neumitno dovesti do preusmjeravanja sa konvencionalne poljoprivrede prema održivim i ekološki prihvatljivijim vidovima

poljoprivredne proizvodnje koji u svom fokusu imaju brigu o zemljištu, okolini i poštivanje standarda koji se odnose na ekologiju, bezbjednost hrane i zdravlje i dobrotit životinja. Ovakve politike će dati značajan podsticaj za razvoj organske proizvodnje koja će u budućnosti Bosne i Hercegovine zauzimati sve značajnije mjesto.

Iako u Bosni i Hercegovini postoje prirodni resursi koji su pogodni za razvoj organske proizvodnje, broj proizvođača koji se bave tom proizvodnjom je još uvijek mali, a količine i vrste proizvedene organske hrane u odnosu na konvencionalnu proizvodnju, prilično skromne. Pored prirodnih resursa koji su sigurno najznačajnija pretpostavka za razvoj organske proizvodnje, neophodno je obezbijediti harmonizovan pravni okvir sa EU zakonodavstvom, razviti lokalno tržište i značajnije se posvetiti promociji organskog proizvoda kako na domaćem tako i na izvoznim tržištima.

SWOT analiza

Snage

- Postojanje zakonskog okvira na nivou entiteta
- Postojanje površina poljoprivrednog zemljišta koje nisu zagađene niti intenzivno obrađivane, što ubrzava i olakšava konverziju
- Tradicionalni sistemi poljoprivrede sa očuvanim autohtonim sortama i lokalnim populacijama bilja koje su pogodne za gajenje u organskim sistemima i imaju karaktersističan ukus i miris koji je cijenjen među potrošačima
- Pozitivan trend stava o organskoj poljoprivredi među potrošačima
- Povoljan geografski položaj mnogih gradova i mjesta za plasiranje organskih proizvoda kroz turizam
- Mnogi gradovi i mjesta su već poznate turističke destinacije
- Postojanje želje organskih proizvođača za udruživanje i za formiranje udruženja organskih proizvođača
- Inicijative od strane nevladinog sektora za izradu strateških dokumenata i planova
- Interesovanje međunarodne zajednice za podršku Green Agendi i razvoju organske proizvodnje
- Jeftina radna snaga
- Zainteresovanost visoko obrazovanog stanovništva, pogotovo mlađih osoba za bavljenje organskom proizvodnjom
- Različiti klimatski regioni pogodni za razvoj različitih organskih proizvodnji

Slabosti

- Nepostojanje usklađenog zakonskog okvira na svim nivoima BiH sa relevantnim politikama EU
- Nepostojanje zvanične baze podataka (registra) na entiteskom i državnom nivou koja je dostupna javnosti
- Nesprovođenje propisa i neuspostavljen sistem nadzora od strane relevantnih organa
- Nepostojanje zajedničkog znaka za organske proizvode (za Federaciju BiH)
- Nedostatak organskih sredstava za zaštitu bilja na tržištu
- Nedostatak sertifikovanog reproduktivnog materijala (sjemena, sadnog, priplodnog) kao i baze koju treba da vode relevantne institucije tj. organi
- Nedovoljna promocija organske proizvodnje
- Nedovoljno organizovanje kontinuirane edukacije iz oblasti organske proizvodnje
- Mali sektor i nerazvijeno domaće tržište
- Nedovoljna iskorištenost međunarodnih (EU) tržišta
- Neuspostavljenja saradnja učesnika u lancu vrijednosti
- Nedovoljna razvijenost savjetodavstva iz oblasti organske poljoprivrede te nepostojanje ovakvog savjetodavstva na teritoriji FBiH
- Nepostojanje sistematskog obrazovanja formalnog i neformalnog u oblasti organske proizvodnje
- Nepovoljna struktura poljoprivrednih gazdinstava (veliki broj malih gazdinstava koja ne saraduju)
- Nedovoljna finalizacija organskih proizvoda
- Veliki broj posrednika u organskom lancu vrijednosti
- Nedostatak radne snage i slaba mobilnost radne snage u svrhu proizvodnje organskih proizvoda

Šanse

- Kontinuirano rastući trend potrošnje na evropskom tržištu organskih proizvoda
- Velika potražnja za uvozom organskih proizvoda na evropskom tržištu
- Razvoj u vodećeg regionalnog izvoznika organskog ljekovitog i začinskog bilja i eteričnih ulja
- Mali posjedi koji mogu biti konkurentni samo proizvođači poljoprivredne proizvode sa dodatom vrijednošću
- Plasiranja proizvoda kroz turizam i ruralni turizam (ponuda organskih, naročito lokalnih i tradicionalnih proizvoda je poželjna)
- Modernizacija i tranzicija agrarnog sistema pomoću organske proizvodnje kao vodećeg pokretača
- Mogućnost razvoja ruralnih područja kroz razvoj konkurentne organske proizvodnje i zadržavanje i povratak stanovništva
- Povezivanje sa tržištima u regionu i zajednički nastup na strana tržišta zbog objezbeđivanja kvantiteta
- Podsticanje samozapošljavanja u organskoj proizvodnji

Prijetnje

- Sektor neće biti prepoznat na političkom nivou kao značajna snaga poljoprivrednog razvoja kao i neprepoznavanje potencijala organske poljoprivrede
- Nepostojanje stvarnog strateškog opredjeljenja nosioca javnih ovlaštenja koji su zaduženi za sektor poljoprivrede za usmjeravanje fokusa prema organskoj poljoprivredi, odnosno prema održivim prehrambenim sistemima
- Neprepoznatljivost organskih proizvoda na domaćem tržištu
- Slaba kontrola proizvoda koji se deklarišu kao organski na domaćem tržištu
- Gazdinstva se ne mogu razviti do nivoa zadovoljavajuće održivosti i konkurentnosti na domaćem i međunarodnom nivou
- Slab razvoj domaćeg tržišta usljed slabe kupovne moći i nedovoljno razvijene javne svijesti
- Sektor neće moći da izgradi međunarodne veze i neće napraviti prodor na odgovarajuća tržišta
- Nemogućnost mobilizacije domaćih i međunarodnih investicija
- Proizvođači će ostati usitnjeni i neće se organizovati u svrhu podizanja konkurentnosti na domaćem i inostranim tržištima
- Tržište repromaterijala i sredstava za ishranu i zaštitu organske proizvodnje se neće razviti u budućnosti
- Klimatske promjene će ugroziti organsku proizvodnju na području Bosne i Hercegovine

Preporuke

- Osigurati usvajanje adekvatnih politika (zakona i i podzakonskih akata) u vezi organske proizvodnje u Bosni i Hercegovini (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko Distrikt), a u cilju usaglašavanja sa relevantnim EU regulativama (Uredba 2018/848)
- Obezbjediti stvarno i strateško opredjeljenje nosioca javnih ovlaštenja koji su zaduženi za sektor poljoprivrede za usmjeravanje fokusa prema organskoj poljoprivredi, odnosno prema održivim prehrambenim sistemima, a što bi u konačnici ubrzalo rast i razvoj sektora poljoprivrede prema ovim održivim sistemima i prema organskoj proizvodnji. Podstaci izrade strateških dokumenata za razvoj organske poljoprivrede sa jasno definisanim ciljevima i mjerama na svim nivoima (entitetski, kantonalni, gradski/opštinski) uz obezbjeđivanje adekvatne finansijske podrške na ovim nivoima
- Pronaći adekvatne mehanizame za transformaciju konvencionalne proizvodnje prema organskoj poljoprivredi i osigurati kreiranje adekvatnih mjera podrške koje bi na kreativan način osnažile ovaj proces transformacije i dale mu potrebni zamah i ubrzanje
- Osigurati uspostavljanja šireg organskog pokreta u Bosni i Hercegovini u koji bi trebali biti uključeni raznorodni subjekti koji imaju interesa ili su povezani sa ovom tematikom i osigurati primjenu pristupa „bottom-up“ umjesto „top-down“ u kome će se „vlasništvo“ nad aktivnostima i inicijativama prepustiti građanskim organizacijama/grupama i sektorskim udruženjima
- Podsticati i osnaživati udruživanja organskih proizvođača (udruženja, zadruge, klasteri) na raznim nivoima i raditi na unapređenju profesionalne i organizacione strukture organizacija organskih proizvođača sa ciljem povećanja količine proizvoda, edukacije potrošača, ostvarivanja konkurentnosti, standardizacije kvaliteta i brendiranje proizvoda te organizovanog izlaska na domaće i strano tržište organskih proizvoda
- Podsticati razvoj PGS-a – Participatory Guarantee Systems – koji se kao lokalno fokusiran sistem osiguranja kvaliteta baziran na povjerenju između proizvođača i potrošača ali i dobro razvijenim pravilima funkcionisanja PGS grupa, pokazao kao vrlo dobra alternativa za sistem zvanične certifikacije od strane certifikacijskih kuća.
- Sistematično unapređivati stručnost, znanje, tehnologije i razvijati inovacije u organskom sektoru te identifikovati najbolje prakse iz drugih zemalja EU i svijeta, pokušati ih prilagoditi za naše uslove i primjeniti ih u Bosni i Hercegovini
- Organizovati edukacija poljoprivrednih proizvođača o organskoj proizvodnji, uključujući i formalno obrazovanje te vršiti promociju organske proizvodnje kroz promotivne kampanje, održavanje sajмова, tematskih radionica, seminara i škole organske proizvodnje
- Promovisati organsko certificiranje i objasniti proizvođačima da pored striktno propisane procedure i zahtjevne prakse certificiranje ipak „nije bauk“ te da dolazak do certifikata ne mora biti komplikovan proces koji takođe nije skup
- Uspostaviti centre za razvoj organske proizvodnje koji će na praktičnim primjerima služiti kao ključne tačke za širenje znanja i tehnika organske proizvodnje
- Kreirati bazu podataka (registar) organskih proizvođača u Federaciji BiH i omogućiti javnu dostupnost registra organskih proizvođača u Republici Srpskoj
- Raditi na edukaciji potrošača i na izgradnji i jačanju povjerenja potrošača u organsku proizvodnju, kroz jačanje sistema kontrole i agilnu promociju svih benefita koji se ostvaruju kroz organsku poljoprivredu kao i druge vidove održive poljoprivredne proizvodnje
- Razvijati domaće tržište organskih proizvoda kroz uključivanje organskih proizvoda u obroke javnih i socijalno-edukativnih ustanova te kroz podršku ugovaranju proizvodnje i prerade organskih proizvoda kao i kroz organizovanje mini pijaca i specijalizovanih organskih prodavnica
- Unaprijediti rad inspeksijskih službi koje će detaljno provjeravati usaglašenost praksi u proizvodnji, prometu, obilježavanju organskih proizvoda i strogo sankcionisati kršenje pozitivnih zakonskih odredbi i praksi, a u cilju jačanja kontrole i stvaranja većeg povjerenja kao i usmjeravanje proizvođača na

prihvatanje propisanih normi u proizvodnji, preradi, prometu i drugim segmentima vezanim za proizvodnju i tržište organskih proizvoda

- Prevazići „politiziranje“ i osigurati da donosioci odluka prevaziđu „političke konfrontacije“ i pokušaju napraviti zajednički dogovor oko jačanja organskog pokreta u Bosni i Hercegovini bez nametanje rješenja, a uvažavajući pravni okvir Bosne i Hercegovina i uz traženje najboljeg rješenja koje će osigurati ubrzani razvoj organskog sektora u BiH

Umjesto zaključka

Objezbeđenje uslova i postavljanje osnove za proizvodnju kvalitetne i zdravstveno bezbjedne hrane je od izuzetnog značaja za svaku državu. Visok kvalitet i bezbjednost prehrambenih proizvoda mogu najbolje da se valorizuju primjenom sistema sertifikovane organske proizvodnje.

Sprovođenjem ovdje navedenih preporuka, koje su definisane uz učešće zainteresovanih aktera u organskom sektoru, osigurao bi se ujednačen i ubrzan razvoj organske proizvodnje kao visokodohodovne grane poljoprivredne proizvodnje, a što bi poboljšalo položaj i tržišnu orijentisanost organskih proizvođača u Bosni i Hercegovini te bi istovremeno osiguralo zdravu i sigurnu hranu za domaće stanovništvo.

U cilju očuvanja zdravlja ljudi, razvoj i unapređenje sektora organske proizvodnje u Bosni i Hercegovini nema alternativu pa je stoga potrebno usmjeriti sve raspoložive resurse prema boljoj uređenosti organskog sektora i boljoj organizaciji organske proizvodnje, povećanju investicija i većem udruživanju proizvođača i aktera u lance organske proizvodnje, razvoju boljeg poslovnog ambijenta za organske proizvođače, boljoj promociji organskih proizvoda i jačanju svijesti o benefitima konzumiranja organskih proizvoda.

Nadamo se da će i ovaj izvještaj dati svoj doprinos razvoju organske poljoprivrede i potaknuti sve relevantne aktere u Bosni i Hercegovini na proaktivno djelovanje u cilju razvoja organskog pokreta i organskog sektora u Bosni i Hercegovini.

Slika 22: Uzgoj ovaca predstavlja investicijski potencijal u organskoj poljoprivredi

Numeracija i reference

Slika

1	Mapa Bosne i Hercegovine sa entitetima i distriktom	3
2	Administrativna struktura BiH	5
3	Struktura obradivih površina u BiH, entitetima, BD	6
4	Obim izvoza i uvoza	6
5	Izvoz BiH po glavnim trgovinskim partnerima	6
6	Uvoz BiH po glavnim trgovinskim partnerima	6
7	Istorijski pregled razvoja organskog sektora u Bosni i Hercegovini	8
8	Znak za organske proizvode Republike Srpske	9
9	Organsko povrće proizvedeno u plastenicima, fotografija: Branka Matavulj, Agro PLANETA	11
10	Mjere podrške za organsku proizvodnju u Brčko Distriktu	12
11	Organska proizvodnja na Domestica imanju, fotografija: Branka Matavulj, Agro PLANETA	13
12	Farma muznih krava Burkić iz Livna, fotografija: Branka Matavulj, Agro PLANETA	17
13	Površine pod organskom proizvodnjom u periodu 2013–2019	19
14	Podaci o statusu organske proizvodnje za 2019. godinu, prikazani u izvještaju FIBL-a i IFOAM-a	19
15	Broj proizvođača i površina pod organskom proizvodnjom prikazano po certifikacijskim kućama	19
16	Polje organskog suncokreta, fotografija: Branka Matavulj, Agro PLANETA	20
17	Površina i broj životinja pod organskom proizvodnjom u RS	21
18	Organska proizvodnja u Republici Srpskoj	21
19	Organski paradajz	22
20	Hercegovačka kuća	24
21	Promocija organske proizvodnje kroz Organic Fest Srpske	25
22	Uzgoj ovaca – investicijski potencijal u organskom sektoru, fotografija: Branka Matavulj, Agro PLANETA	30

Reference

Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina, FIRST RELEASE, Year 2022 https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/LAB_00_2022_Q3_1_BS.pdf

Mine Action Center in Bosnia and Herzegovina, Report on anti-mining actions in 2020

Bosnia and Herzegovina Mine Action Center - <https://bhmac.org/>

Agency for statistics of Bosnia and Herzegovina, Export-Import report, Year 2021

https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2022/ETR_00_2021_TB_1_BS.pdf

Regulatory structure of organic agriculture sector in BiH, Aleksandra Nikolić, 2006

Mediterranean Organic Agriculture Network Report, 2019

IFOAM annual report 2005-2006, https://issuu.com/ifoampublications/docs/annualreport_2005-2006

Law on Organic Production, which was adopted in 2013 (Official Gazette of RS No. 12 / 13)

Law on Agricultural Organic Production of the Federation of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina No. 72 / 16)

Rulebook on conditions and methods of obtaining financial incentives for the development of agriculture and villages in Republika Srpska

Rulebook on the manner and conditions for incentives in agricultural production in Brcko District

The world of organic production, Statistics and emergine trends FIBL&IFOAM-Organics internationals <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2021.html>